

1. 1. Η μεγάλη **χρηματιστηριακή κατάρρευση** το 1929 οδήγησε τους ανθρώπους να περιορίσουν τις συνηθισμένες δαπάνες τους. Η μείωση του πλούτου που έφερε η πτώση του χρηματιστηρίου και η αβεβαιότητα που προκλήθηκε για το μέλλον της αμερικανικής οικονομίας οδήγησε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού και κυρίως την μεσαία αμερικανική τάξη να αποταμιεύσουν περισσότερο εισόδημα παρά να χρηματοδοτήσουν την κατανάλωση τους. Κάποιοι οικονομολόγοι θεωρούν ότι η μείωση της δαπάνης προέκυψε από την μείωση των επενδύσεων σε κατοικίες είτε αυτή προήλθε από την υπερπροσφορά που προηγήθηκε είτε από τη μείωση της μετανάστευσης κατά τη δεκαετία του 1930.

2. 2. Με την έναρξη της κρίσης πολλές τράπεζες χρεοκόπησαν και έκλεισαν. Οι περιορισμένοι έλεγχοι των τραπεζών τις οδήγησαν σε υποτίμηση του πιστωτικού κινδύνου και σε αλόγιστη πιστωτική επέκταση. Αυτό είχε να επιφέρει τη μείωση των επενδύσεων από επιχειρήσεις και την αύξηση της ανεργίας.

3. 3. Η δημοσιονομική πολιτική της δεκαετίας του '30 ήταν εντελώς λανθασμένη. Η κυρίαρχη αντίληψη στα οικονομικά ήθελε ισοσκελισμένους κρατικούς προϋπολογισμούς. Αυτό οδήγησε σε αποφάσεις για μείωση των δημοσίων δαπανών και αύξηση των φόρων.

[\[1\]](#)

Το δε Δημοκρατικό κόμμα εκείνη τη χρονιά, 1930, τάσσονταν υπέρ μιας άμεσης και δραστηκής

μείωσης των δημοσίων δαπανών

4. 4. Η **προσφορά χρήματος** από τη Ομοσπονδιακή τράπεζα μειώθηκε κατά 25% μεταξύ 1929 – 1933 ενώ στο ίδιο διάστημα η ανεργία πέρασε από το 3,2 στο 25,2%. Για πολλούς οι ευθύνες της κεντρικής τράπεζας ήταν τεράστιες γιατί αποφάσισε και επέτρεψε αυτή η ίδια τη μείωση του χρήματος. Ο Μίλτον Φρίτμαν και η Άννα Schwartz

υποστηρίζουν ότι οι μειώσεις της ποσότητας του χρήματος είναι ο κύριος λόγος για όλες τις αμερικανικές και λοιπές κρίσεις που είναι γνωστές. Αυτό όμως από μόνο του δεν επαρκεί να εξηγήσει το ξέσπασμα της μεγάλης κρίσης. Γιατί; Κατά το διάστημα 1929 – 1931 τα πραγματικά χρηματικά διαθέσιμα ήταν αυξημένα γιατί σημειώθηκε μεγάλη πτώση του επιπέδου των τιμών αντί να ήταν μειωμένα από τη συσταλτική νομισματική πολιτική όπως προέβλεπαν οι Φρίντμαν και Σβάρτζ.

5. 5. **Το επίπεδο τιμών** μειώθηκε κατά 25%. Το γεγονός αυτό αυξάνει αυτόματα τα χρηματικά διαθέσιμα και κατά συνέπεια την αγοραστική δύναμη των ανθρώπων. Εξ' αυτού προκύπτει «το αποτέλεσμα **Ρίγου**» που μας λέει ότι μια ανάλογη κατάσταση οδηγεί στην αύξηση του εισοδήματος και της ευημερίας. Εκείνη την εποχή οι υπεύθυνοι χάραξης οικονομικής πολιτικής, έχοντας αυτό υπόψη τους πίστευαν ότι η οικονομία θα σταθεροποιηθεί και ότι σε δεύτερο χρόνο θα αναπτυχθεί. Έκαναν και πάλι λάθος γιατί δεν ήξεραν τη

«**Θ**

εωρία του αντιπληθωρισμού χρέους

», σύμφωνα με την οποία ακόμα και μία μείωση του επιπέδου των τιμών δεν επιφέρει την αύξηση του εισοδήματος, για οποιοδήποτε επίπεδο χρήματος, γιατί αυξάνεται το πραγματικό επιτόκιο, κάτι που δεν ενισχύει την πραγματοποίηση επενδύσεων. Η μείωση

της προσφοράς χρήματος και η πτώση των τιμών οδήγησαν και στη μείωση του εισοδήματος έστω και αν τα ονομαστικά πραγματικά διαθέσιμα δεν μειώθηκαν.

Το σημαντικότερο όμως όλων αυτών ήταν το γεγονός ότι οι αντιλήψεις για το ρόλο και τη διαχείριση της οικονομίας και της πολιτικής άρχισαν να αλλάζουν. Μετά το δόγμα Μονρόε η Αμερική άρχισε να ανοίγεται περισσότερο στον υπόλοιπο κόσμο και οι μεταβλητές που συμμετείχαν στη διαμόρφωση των εσωτερικών της καταστάσεων ήταν πολύ περισσότερες. Η οικονομία της έλαβε διεθνή χαρακτήρα και οι πολιτικές για ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς ανταποκρίνονταν στα νοητικά δόγματα των νεοκλασικών παρά στην αντιμετώπιση πραγματικών καταστάσεων.

Ας έρθουμε όμως στο σήμερα. Το ερώτημα που θέτω είναι αν είναι δυνατόν να ξεσπάσει μία ανάλογη μεγάλη κρίση στην εποχή μας και μάλιστα με διεθνές βεληνεκές;

Η απάντηση είναι ότι παρόμοια κρίση στην οποία να συνυπάρχουν ταυτόχρονα: πτώση τιμών, πτώση εισοδήματος και προϊόντος, πτώση επιτοκίων, αύξηση της ανεργίας, πτώση δημοσίων δαπανών και πτώση της ποσότητας χρήματος σε συνδυασμό με την έλλειψη γνώσεων για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η διεθνής οικονομία, είναι πολύ δύσκολο να ξανασυμβεί σε κοινωνίες που λειτουργούν στο πλαίσιο δημοκρατικών πολιτευμάτων. Σε κοινωνίες όμως που κυριαρχούνται από μονοκομματικά καθεστώτα, αυταρχικού και δεσποτικού τύπου, αυτό είναι πολύ πιθανό αλλά δεν θα έχει παγκόσμια εμβέλεια. Εκτός αν αυτή η κοινωνία έχει μεγάλη επίδραση στα διεθνή δρώμενα, όπως η Κίνα για παράδειγμα αλλά η κομμουνιστική ηγεσία της Κίνας έχει αποδείξει ότι διαθέτει το χάρισμα να μαθαίνει γρήγορα για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί το καπιταλιστικό σύστημα.

Αυτό όμως δεν σημαίνει πως δεν μπορεί να υπάρξουν κρίσεις τομεακές ή κλαδικές οι οποίες θα εκτροχιάσουν τις συστημικές οικονομικές λειτουργίες βραχυπρόθεσμα. Κρίσεις χρηματοπιστωτικές ή κρίσεις ενεργειακές ή κρίσεις πρώτων υλών όχι μόνο είναι πιθανό αλλά είναι απολύτως εφικτό να συμβούν στο μέλλον ακόμα και στο δυτικό ημισφαίριο. Άλλωστε όπως είναι γνωστό το ισχύον σύστημα μέσω των κρίσεων και των «δημιουργικών καταστροφών» αναγεννάται.

Πρόσφατο είναι ακόμα το παράδειγμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008-9. Χωρίς να αναλύσω τα αίτια της εμφάνισης της, (εκτός από το ότι ένα από τα βασικά αίτια ήταν πολιτικής μορφής γιατί η κυβέρνηση δεν νομοθετούσε ελέγχους των τραπεζών οι οποίες

προέβαιναν στην αλόγιστη πιστωτική επέκταση προκειμένου να δοθούν ψηφοθηρικά σπίτια στα λαϊκά στρώματα) θα τονίσω ότι η εμπειρία και η γνώση από το μεγάλο Κράχ του '30 οδήγησαν την αμερικανική ηγεσία να την αντιμετωπίσει με επιτυχία και σχετικά σε μικρό χρονικό διάστημα. Το Κογκρέσο διέθεσε για παράδειγμα 700 δις δολάρια για την διάσωση των πληττόμενων τραπεζών και η κυβέρνηση του προέδρου Ομπάμα ανέλαβε την πραγματοποίηση μεγάλων αυξήσεων στις δημόσιες δαπάνες έτσι ώστε να μειωθεί η ανεργία από το 10,1% που είχε ανεβεί στο 5,2%.

Είναι αλήθεια ότι δεν μπορούμε να μιλάμε για γενική ισορροπία του συστήματος. Δηλαδή να υπάρχει ταυτόχρονη εξίσωση ζητούμενων και προσφερομένων στην αγορά αγαθών και υπηρεσιών στην αγορά χρήματος και στην αγορά εργασίας. Και όταν μάλιστα το σύστημα λειτουργεί στο φυσικό του μέγεθος δηλαδή με πλήρη αξιοποίηση των παραγωγικών του δυνάμεων. Η χρηματοπιστωτική κρίση ήταν μία υπέρ προσφορά ρευστότητας που είχε σωρευθεί και διοχετεύτηκε άναρχα ενώ η σημερινή ανισορροπία στον ενεργειακό τομέα είναι μία υπέρ ζήτηση ενεργειακών πόρων, ζήτηση που είχε καθηλωθεί λόγω της πανδημίας. Οι αγορές δεν μπορούν να κατανείμουν τις δυνάμεις με αποτελεσματικό τρόπο και έγκαιρα λόγω των μονοπωλιακών και ολιγοπωλιακών δομών και γι' αυτό απαιτείται επιτελική επεμβατική πολιτική. Η κυβέρνηση Ομπάμα ενίσχυσε την ζήτηση κενσιανά και αποσόβησε την επέκταση της κρίσης σ' ολόκληρη την οικονομία. Αυτό δεν είχε γίνει το '30 και η κρίση εξαπλώθηκε σαν φωτιά σ' ολόκληρη την κοινωνία.

Στη σημερινή κρίση της εφοδιαστικής αλυσίδας που διερχόμαστε λόγω των ενεργειακών διαταραχών το κόστος και οι τιμές ωθούνται προς τα πάνω. Αυτός ο συνδυασμός ενδέχεται να οδηγήσει προς τη μείωση της παγκόσμιας παραγωγής με ό,τι αυτό συνεπάγεται, δηλαδή αύξηση της ανεργίας, στασιμοπληθωρισμό, κλπ. Καθήκον των κεντρικών τραπεζών των μεγάλων οικονομιών, ΗΠΑ, Κίνα, Ε. Ένωση, είναι να ενισχύσουν τη ζήτηση με οποιοδήποτε τρόπο ώστε να αποφευχθεί μία ακόμα ύφεση. Το τίμημα βέβαια θα είναι ένα υψηλό επίπεδο τιμών για κάποιο διάστημα αλλά όταν οι οικονομίες θα επανέλθουν στο φυσικό τους επίπεδο οι επιπτώσεις θα είναι θετικές και στις τιμές.

Η οικονομία δεν μπορεί να αυτορυθμίζεται πάντα. Και όταν το κάνει το κάνει με χρονική υστέρηση (ex post) κάτι που επιφέρει μεγάλα κόστη. Η πολιτική επεμβατικότητα κρίνεται αναγκαία και απαραίτητη προκειμένου να διατηρηθεί η κοινωνική ισορροπία και συνοχή. Στο σημείο αυτό της διαδικασίας αξιολογείται και η σοβαρότητα της πολιτικής, γιατί αν οι κυβερνώντες είτε δεν γνωρίζουν όπως το '30 είτε ψηφοθηρούν ασύστολα όπως το 2007, τότε η κρίση γενικεύεται και οι καταστροφές πολλαπλασιάζονται.

Το συμπέρασμα είναι ότι οικονομία, πολιτική και επιστήμη συμπλέκονται αζεδιάλυτα και

ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΕΜΦΑΝΙΣΘΕΙ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΚΡΙΣΗ

Συντάχθηκε απο τον/την ΚΟΥΡΜΑΤΖΙΣ ΘΑΝΟΣ
Παρασκευή, 05 Νοέμβριος 2021 12:23 -

συνδράμουν από κοινού για να εξομαλυνθούν οι διαταραχές και ανισορροπίες του οικονομικού συστήματος. Διαφορετικά αν οι κοινωνίες δεν διαθέτουν την ωριμότητα για την επίτευξη αυτής της συνεργασίας τότε όχι μόνο οι οικονομικές κρίσεις αλλά και οι κοινωνικές και οι πολιτειακές θα γίνουν αναπόφευκτες.

Κουρματζής Θάνος

Οικονομολόγος / Στατιστικός / Συγγραφέας

ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΕΜΦΑΝΙΣΘΕΙ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΚΡΙΣΗ

Συντάχθηκε απο τον/την ΚΟΥΡΜΑΤΖΙΣ ΘΑΝΟΣ
Παρασκευή, 05 Νοέμβριος 2021 12:23 -

[1] Cary Brown, : Fiscal Policy in the Thirties: A reappraisal, American Economy Review 46, 1956.